

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
БЕОГРАД

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на 15.седници одржаној 17.јула 2014.године, изабрала нас је у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Војина Калинића са насловом ***КУЛТУРНИ ПРЕПОРОД СРБА У СЕВЕРНОЈ ДАЛМАЦИЈИ ОД 1848. ДО 1914.ГОДИНЕ***. Комисија у саставу проф.др Бранимир Стојковић, редовни професор Факултета политичких наука УБ у пензији, др Бранка Прпа, научна сарадница Института за новију историју Србије и проф.др Љубинка Трговчевић Митровић, редовна професорка Факултета политичких наука УБ и менторка, прегледала је рукопис и о урађеној дисертацији подноси следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторант Војин Калинић, из Београда, рођен је 1980.године у Кутини (Хрватска). Дипломирао је на Богословском факултету Универзитета у Београду 2006.године а завршио је мастер студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, смер Теорија културе, 2008.године. Од јесени 2009.године је студент на докторским студијама ФПН-а, на Студијама културе и медија. Стално је запослен као наставник верске наставе у Правно-пословној школи у Београду. Говори енглески и руски језик. Протеклих година је учествовао на више међународних и домаћих научних скупова у Новом Саду, Клуџу, Будимпешти и Београду, као и на семинарима за младе научнике. Објавио је једну монографију која је проширена верзија његовог мастер рада (*Допринос Никодима Милаша културном препороду Срба у Далмацији*, Шибеник–Београд 2009, 204). Неколико студија из оквира тематике којом се бавио и у дисертацији, објавио је у домаћим часописима (*Зборник Филозофског факултета у Новом Саду*, *Српска теологија данас*, *Крка*, и др.).

Тема за докторску дисертацију је пријављена и одобрена 2013.године. Предат рукопис има 516 страна текста и садржи све предвиђене делове примерене овој врсти рада.

Осим основног текста (стр. 3-492), садржани су *Резиме* на српском и енглеском језику, *Садржај*, *Прилози*, *Извори и литература*, *Хронолошки преглед догађаја* и *Биографија* аутора.

2. Предмет и циљ дисертације

Културни развој Срба у Северној Далмацији у другој половини 19.века је основни предмет овог истраживања. Реч је о добу започетом великим националним револуцијама широм Европе, тзв. "пролећу народа", када су многи народи у оквирима мултинационалних царстава захтевали право на слободан национални развој. Слично је било и са Србима у оквиру Хабсбуршке монархије, који су у овим деценијама започели процес јачања националне самосвести и остваривање права на истоветни политички и културни положај који су имали други народи. Далмација је тада била саставни део земаља круне Хабсбурга и обухватала је територију од острва Раб на северу до Спича на југу. Иако се политички и привредно тешко може издвојити поменути простор од остатка тадашње аустријске Далмације, њен северни део донекле је имао своје посебне културне и друге својствености, најпре тиме што је ту живело око две трећине укупног српског становништва у Далмацији. Њихова бројност је допринела да временом настане и потом ојача политичко присуство Срба у институцијама покрајине, да се развију посебне националне установе које су постале адекватни заступници њихових стремљења. Посебно су важни за културни развој Срба били градови Задар и Шибеник у којима су основане бројне српске школске, културне и политичке организације. Смештена између више култура –италијанске, немачке и словенске – и народносних група, Далмација је током 19. века била изложена вишеструким утицајима. Веома снажно њеном политичком развоју су допринеле идеје италијанског препорода – Рисорђимента - које је преносила локална италијанска заједница, али и образовани људи школовани на италијанским универзитетима. Од великог значаја за национални препород Хрвата и Срба био је Илирски покрет који је временом прерастао у модерну јужнословенску идеју. Најпознатији Срби Илирци у Далмацији били су Шибенчани Божидар Петрановић и Шпиро Поповић.

Културни препород Срба у Далмацији је прошао кроз више фаза које су биле различито успешне зависно од стања у самој Монархији али и у српском националном корпусу. Буђење националне свести је почело у време када су се нације обликовале у целој Европи, у револуцији 1848/9.године. После овог периода, уследио је Бахов апсолутизам, који ће репресивним мерама угушити револуционарни полет из претходне деценије. Међутим, већ са Октобарском дипломом и стварањем Далматинског сабора, наступио је период „Народног препорода“, односно политичко-културне борбе за понарођење Далмације, који је повезао Србе и Хрвате у заједничку Народну странку која је имала и свој орган *Narodni list/Il Nazionale*. У наредним годинама културу у Далмацији су обележили заједнички напори Срба и Хрвата да створе национална друштва. Међу њима је најважнија Матица далматинска, за чије оснивање и покретање је најзаслужнији Божидар Петрановић. Њихов задатак је био "понарођење" школства и увођење народног језика у јавни живот Далмације. Почетна хармонија „Народног препорода“ била је озбиљно нарушена током осме деценије 19. века. Вођство Народне странке преузеће ултраклерикална струја Миховила Павлиновића, која ће у Далмацији признавати Хрвате као једини политички народ. Културна, политичка, па и верска самосвојност Срба, била је тиме озбиљно нарушена и угрожена. У таквим околностима настала је снажна реакција са српске стране. После пропалих покушаја мирења и успостављања првобитне српско-хрватске хармоније, дошло је до расцепа Народне странке, и далматински Срби оснивају Српску странку и њен орган *Српски лист/глас* који је излазио у Задру (1880–1904). Тим догађањима почела је нова фаза политичког и културног развоја далматинских Срба. Они су у већини градова и места где су живели започели са оснивањем српских друштава, међу којима ће значајно место заузети Српска читаоница у Задру. У току наредних деценија основаће се читав низ институција (школа, читаоница, часописа, и др.) преко којих ће српска култура успети да афирмише своје културно-националне интересе.

До почетка 20.века културни развој Срба у Далмацији је био национално хомогенизован, јер се одвијао у оквирима засебних српских културних установа. Од Ријечке и Задарске резолуције, 1905.године, он ће постати повезан са истоветним тежњама дела Хрвата и све више добијати југословенски карактер. При томе су од велике важности биле везе ових друштава са Србима из осталих делова јужнословенског простора. У јачању ових контаката истакнуто место је припадало цркви, те је Далматинска

православна епархија била блиско повезана црквено-просветним везама са Карловачком митрополијом. Такође је постојала стална сарадња са другим културним и црквеним установама у Србији и Војводини. Србима Далматинцима је ово повезивање било неопходно, иако су, због будног ока Беча који је пратио и покушавао да спречи културно-политичке акције својих поданика, те везе биле ограниченог домета. Са своје стране, ни Србији Далмација није била најважнији спољнополитички приоритет, те се помоћ и сарадња заснивала више на индивидуалним везама појединаца, него на осмишљеној политици српске државе.

Циљ истраживања био је да се научно објасни и анализира културни и национални развој Срба у Северној Далмацији у другој половини 19.века. У питању је хронолошки заокружена целина, која је започела првим исказивањем националних тежњи Срба да остваре право на сопствени политички и културни развој до времена када је светским ратом тај развој настављен у битно другачијем политичком амбијенту нове државе Срба, Хрвата и Словенаца. Реч је о неких седам деценија у којима су се развијале културне институције српског народа у простору који су делили са Италијанима, Хрватима и другим народима у окриљу Хабсбуршке монархије.

Изведеним истраживањем се показало како су Срби у Северној Далмацији, суочени са утицајима страних стране култура успели да политичком борбом а пре свега културним институцијама, задрже и оснаже сопствени национални идентитет. Низом примера су документоване све фазе овог процеса, као што су периоди притисака бечке администрације, заједничких и одвојених акције са хрватским политичким и културним посленицима, те повезивања и помоћ осталих српских установа са јужнословенског простора. Аутор је са правом указао на веома важну улогу вере и на делатност Православне далматинске епархије, јер је црква у раздобљу које је предходило препороду била једина институција која је служила као чврст ослонац Срба на том простору. Поједине црквене личности често су биле иницијатори самог развоја и деловали су као културни просветитељи, а тиме су у значајној мери допринеле културном препороду Срба. Колико је овај чинилац био важан, сведочи и чињеница да је тек после потпуног разлаза са народњацима 1879/80.године, због све јачег утицаја Католичке цркве, дошло до самосталног политичког и културног развоја. Од тада су политичке процесе почели да прате културни, те ће доћи до ће бујања културних институција које ће допринети да се

севернодалматински Срби јасно одреде као заједница са јаком националном културом. До овог препорода не би дошло без образовних установа, као и истакнутих појединаца, образованих интелектуалци, који су по повратку у Далмацију са страних универзитета преузели улогу главних покретача свих политичких, културних, друштвених, привредних и других процеса. Један од задатака је био и да се утврди колико је југословенска идеја утицала на културу Срба у Далмацији и колико су они допринели да она постане пријемљива на том простору.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Војин Калинић је поставио и убедљиво доказао основну хипотезу да се културни препород Срба у Северној Далмацији догодио у периоду после револуције из 1848.године. Пре тога раздобља, осим Православне цркве заступљене преко Далматинске епархије, нису постојале ни политичке ни културне установе које су могле да на адекватан начин артикулишу националне интересе и културне потребе Срба. На тим slabим основама ће почети препород са првом фазом која је трајала од 1848. до 1880.године и коју је карактерисала заједничка борба са Хрватима – Народни препород. После тог времена, све до 1905.године наступиће доба самосталног српског културног развоја, а последња фаза се одликовала поново блиском сарадњом са Хрватима и прихватањем југословенске идеје.

За доказивање посебних хипотеза, аутор се у свом раду ослонио на веома обимну архивски грађу, изворе и секундарну литературу на основу којих је аргументовано потврдио постављене хипотезе и дошао до следећих закључака:

- Да се културни препород Срба у Далмацији одвијао у сложеном односу више националних заједница (италијанске, хрватске, српске) и да је зависио од политичких и културних потреба сваке од њих.
- Да је Православна далматинско-истарска епархија била један од покретача културног развоја Срба.
- Да је борба за равноправност српског језика била једно од главних питања културно-политичке борбе Срба у Далмацији.
- Да је оснивање српских друштава веома допринело културном препороду.
- Да је развој националних образовних институција било пресудно за стварање интелектуалне елите која је била главни покретач културног препорода.

- Да су везе са Србима ван Далмације, највише из Војводине, оснажиле културни развој Срба.
- Да је српска заједница у Задру, са свим институцијама које су тамо настале, имала једну од кључних улога у културном развоју далматинских Срба.
- Да су афирмацији српске културе и развоју националне свести допринели и национални празници, посебно Видовдан, који се прослављао на Далматинском Косову од 1889. до 1914. године.

4. Кратак опис садржаја

Основни текст докторске дисертације изложен је у десет издвојених делова сагласно примењеној хронолошко-тематској структури рукописа. У оквиру сваке целине, текст је подељен на мања подпоглавља која се односе на неко од питања из оквира шире тематике из датог дела. То је допринело прегледности рукописа с обзиром на бројност посебних питања која су морала да се обухвате у овом временски широком раздобљу. На почетку текста је краћи *Предговор* који даје основне податке о досадашњим радовима на ову тему, док је *Увод* посвећен изношењу приступа теми, дефинисању интерпретативни оквира и предмета истраживања, кратких напомена о примењеном методу, као и критички осврт на досадашња истраживања ове теме.

Два уводна дела рукописа дају неопходну сазнајну основу о приликама у којима су живели Срби на простору који је предмет обраде. У делу *Далмација – политичке, друштвене и културне прилике* (стр. 7-16) сажето је изложена историја Далмације, са неопходним информација о њеном политичком положају у оквиру Хабсбуршке монархије. Следи део *Српско становништво* (стр. 17-21) у коме су изнети подаци о демографским приликама у Далмацији, посебно о националном саставу, са посебним освртом на оне делове ове покрајине у којима су живели Срби. Овај део је заснован на постојећим аустријским и другим статистичким подацима од различитих аутора.

Трећи део рукописа *Развој културног препорода Срба у Северној Далмацији од 1848. до 1914. године* (стр.22-149) је исцрпна аналитичка студија која показује како је дошло до културног препорода и кроз које се фазе прошло у његовом развоју. Као што је већ поменуто, аутор је показао да су постојала неколика хронолошка периода овог развоја: 1848–1860, 1860–1880, 1880–1905. и 1905-1914. У првој фази су елаборирани његови

зачеци настали пре 1848., а посебно велики значај Б. Петрановића који је уређивао *Српско-далматински магазин* (1836–1848) лист који је први кренуо са културним просвећивањем Срба на овом простору. Даља пажња је посвећена догађајима из 1848/49.године када су се и у Далмацији осетили револуционарна превирања у виду народних захтевања према Бечу. Након привременог застоја културног развоја под Баховим апсолутизмом (1849–1860) и нових уставних реформи у Монархији (Октобарска диплома), нова етапа је довела до народног буђења Срба и Хрвата, које се нарочито огледа на културном и политичком пољу. Тада се формирају Народна странка и њен орган *Народни лист*, као и Матица далматинска, која је замишљена као српско-хрватско књижевно друштво за просвећивање народа. Народна странка је временом почела да добија већину гласова на изборима и да преузме Далматински сабор од аутономаша. Културна и политичка борба Срба се највише примећивала у односу на владајућу проиталијанску аутономашку странку. У народњачком покрету седамдесетих година 19.века, услед новонасталих историјских и политичких околности, али и уплива ултраклерикалне католичке струје, дошло је до захлађења српско-хрватских односа, а тада непомирљива стајалишта два народа довела су до коначног расцепа Народне странке 1880. године и формирања засебне Српске странке и њеног органа *Српског листа/гласа*. Реч је о раздобљу између 1880. и 1905.године када је политичка подвојеност између Срба и Хрвата била на врхунцу, што је ослабило заједничку борбу са политичким чиниоцима у Бечу. Са друге стране, то је утицало на снажење засебног српског националног и културног самоодређења. Међутим, већ у последњој деценији пред Први светски рат, после Задарске резолуције (1905), српски политички прваци усвојиће политику „новог курса“ заснованог на заједничком српско-хрватском деловању. То ће утицати на усвајање јужнословенског концепта и у Далмацији ће тај културно-политички програм предњачити у односу на друге јужнословенске земље. Последња етапа овог развоја завршиће се почетком Првог светског рата, када ће услед ратних околности сваки културни и политички рад бити онемогућен.

У четвртом одељку насловљеном *Културне везе са Србима у остатку Далмације, Аустроугарске монархије и Србије* (стр. 150-187) аутор анализира сарадњу Срба из Северне Далмације са њиховим сународницима из других делова Монархије. Полазећи од чињенице да су они били релативно издвојени од већих корпуса својих сународника,

природно је било да ослонац траже у оним деловима где су Срби живели у компактнијим целинама. Упркос лошим комуникацијама, сарадња са Бокелјима је била веома развијена, као и са онима који су живели и стварали у Дубровнику. Посебно је интензивно било успостављање веза са Србима у Угарској, најпре посредством цркве јер се много свештеника школовало у Сремским Карловцима, а потом и других културних установа и штампе. Биле су им блиске идеје С. Милетића о јединству српске нације, те је већина угледних стваралаца била у присном контакту са његовим следбеницима у Новом Саду. Бројни далматински књижевници су своја дела штампали у овим центрима (Симо Матавуљ, Марко Цар, Иво Ћипико, Никодим Милаш, Стефан Митров Љубиша, Мирко Королија, и др.). Са Србијом су имали некада снажније а некад слабије односе. Осим личних подршки појединаца, далматински Срби се нису слагали са аустрофилском политиком ондашње Србије из времена Обреновића, те је званична подршка била минимална, али су ипак сарађивали са представницима Српске православне цркве, са Српском књижевном задругом и делимично са Друштвом Св. Саве.

Задар – центар српског културног и политичког живота (стр. 188-230) је поглавље у коме је потврђена важност овог града, иначе главног града Далмације још од 1841. године па до Првог светског рата, који је временом постао центар културног и политичког развоја севернодалматинских Срба. Иако у самом граду није живело много Срба, јер су већину чинили Хрвати и Италијани, у њему су настале и развиле се најважније националне установе: Православни богословски завод, Народна читаоница, *Српски лист*, Српски соко, Српска девојачка школа, Српски детињи театар, и др. Поред Задра, за далматинске Србе је важност имао и Шибеник са својим културним установама, као и неки мањи градови, попут Бенковца, Кистања, Обровца и др.

Шести део рада (*Културно-политичка борба за српски језик, 231-277*) је посвећен веома важној саставници идентитета, а то је језик. Наиме, већина образованих људи у Далмацији је, сагласно ранијој пракси, говорила италијански, а својим доласком аустројска управа је покушала да наметне немачки језик који је био и званичан језик администрације. Брана потпуном потискивању словенског језика била је само употреба црквенословенског језика у Православној цркви, иако ни то није био народни језик. Аутор хронолошки прати ток борбе за увођење и употребу народног језика у јавном животу. Борба за језик пратила је политички развој српско-хрватских односа. Оба народа су се,

најпре, заједничком борбом супроставила општој употреби италијанског језика, али је у даљем току и након првих почетних успеха, дошло до размимоилажења у погледу равноправности српског према хрватском језику, на чему су инсистирали хрватски политички лидери. Политиком „новог курса“ питање језика у Далмацији биће решено, а народни језик биће назван „српски или хрватски“. Колега Калинић је у посебни целинама обрадио и нека посебна питања, попут Вуковог утицаја, расправа о језику у Далматинском сабору, језичку политику *Српског листа*, и др.

Значај образовања за културни препород (стр. 278-349) је одељак у коме је документована и потврђена у науци давно показана теза да је образовање уско повезано са грађењем националне самосвести и културним развојем, што је било и у случају Срба у Северној Далмацији. Покрајина је спадала у области Монархије са највећом стопом неписмених, а крајем 19.века тек сваки пети грађанин словенског порекла је био писмен. За развој националне свести била је битна национална елита, а Срби из Далмације су је стварали током целог 19.века. Регрутовали су је махом из грађанског слоја и школовали у иностранству на универзитетима у Падови, Бечу, Грацу, Прагу и Инсбруку, док је неколицина богослова студирала у Русији. Основа за стварање ове интелектуалне елите биле су српске основне школе, а потом Задарска гимназија у којој је постепено потискивана "талијанштина" и она је временом претворена у словенску школу (од 1890. настава се одвијала на народном језику). За српски национални корпус ове регије, веома важан је био Православно богословски завод, који је био једино српско више училиште у целој Далмацији. У поменутих установама млади питомци показале се као изузетни покретачи културног буђења које ће промовисати кроз омладинска друштва и часописе и у којима ће у различитим видовима неговати српску културу. Аутор детаљно анализира рад више школа где су се школовали млади Срби, наглашавајући посебно велики допринос неких од наставника који су неговали и преносили својим ученицима националну културу (један од примера је професор Задарске гимназије и национални радник Љубомир Вујновић). У рукопису су изнете и друге чињенице значајне за културни развој, попут оне о оснивању прве Српске женске школе у Задру 1853.године, потом сличне установе у Шибенику, проблем са учитељским кадром, о студентима на појединим од поменутих универзитета, као и друге које указују како је споро и уз тешкоће текао процес остваривања права за школовањем на матерњем језику.

Осми одељак (*Културно-политички значај Видовдана*, стр. 350-380) је посвећен специфичности овог дела српског народа, а односи се на слављење Видовдана, несумњиво најзначајнијег празника за далматинске Србе. Он се прослављао на Далматинском Косову а сећање на Косово и тим поводом одржаване манифестације су значајно допринеле развијању српске националне свести. Празник је почео да се обележава на 500-годишњицу Косовске битке, 1889.године, и у периоду до 1914.године, биће то највећа српска културна манифестација у Далмацији. Сваке године су се тамо окупљали сви слојеви српског друштва, којима је то била прилика да размотре важна питања од националног интереса. Такође, видовданско састајање ће након 1905. године показати да је плодно тле и за јужнословенску политику, јер су у њима учествовали, поред Срба обеју вера, и истакнути хрватски политички прваци.

У деветом делу дисертације, *Српска друштва* (стр. 381-469), анализиран је рад око четрдесетак различитих националних удружења која су дуже или краће деловала на подручју Северне Далмације. Реч је о широком дијапазону активности спровођених у намери да се очува народна свест и традиција, односно да се допринесе неговању неке од делатности које су могле да унапреде приватни или колективни развој тамошњег становништва. Са једне стране, у питању су биле народне или "славјанске" читаонице које су, осим основне функције, у многим местима биле једине установе културе, али и средишта друштвеног живота, па и места исказивања политичких тежњи. Постојале су у Задру, Бенковцу, Книну, Кистању, Дрнишу и другим местима. Малобројнија од читаоница била су друштва културног, хуманитарног или спортског карактера, попут певачких друштава, друштава Српских сестара до соколских удружења, али су сва помогла да се изгради дух заједништва и солидарности међу Србима и очува угрожени идентитет.

Последње поглавље је посвећено библиотекама (стр. 469-488) које су, попут читаоница, имале изузетну просветитељску улогу. Њихово оснивање и постојање имало је изузетни значај, почев од тога да су доприносиле да се описмени већином неписмено становништво, да су чувале језик и културу и биле својеврсна брана према владајућим страним културама. Најпре су у њима биле "словенске" књиге пристигле из Јужне Угарске или Русије, а временом су њихове фондове попуниле књиге из Србије, као и из других околних земаља. Аустријске власти су, са правом, и књиге сматрали озбиљном претњом успостављању њихове духовне доминације, те су ограничавале или отежавале њихово

набављање и растурање. Упркос свему, у многим местима су настале српске библиотеке, а најважније су биле у манастирима Крка и Крупа, као и у Задру и Шибенику.

Последње делове рукописа чини *Закључак* (489-492) и *Прилози* (493-506). У првом су сумирани резултати кандидатових истраживања и истакнути могући правци будућих изучавања проблематике културног, али и политичког, препорода Срба у Северној Далмацији. Прилога има 16. Осим мапе Далмације, ту су донети програми различитих свечаности, пригодни говори истакнутих појединаца, прогласи и молбе релевантни за питања која су била предмет рукописа. Овај део је могао да се уради са већом научном акрибијом, али и овако донет је добар допунски материјал за нека од разматраних питања. *Извори и литература* су адекватно подељени на необјављене и објављене изворе, штампу, монографије и чланке. Треба истаћи да су у изради рукописа коришћени оригинални архивски материјали из Државног архива у Задру, Архива САНУ у Београду, Архива Српске православне општине у Трсту и Рукописног одељења Матице српске у Новом Саду. Идеално би било да је било могуће извршити истраживања и у бечких архивима, иако би та грађа тешко могла да промени основни резултат, осим да га допуни у детаљу. Наведена је и релевантна објављена грађа, а од штампе су консултовани најважнији листови и часописи, најпре они који су се издавали на подручју Северне Далмације (*Вук, Српско далматински магазин, Српски лист/глас, Зора далматинска, Гласник далматинске епархије*, и др.) али и они који су се штампали у Дубровнику, Новом Саду, Београду, Загребу и другим местима (*Србобран, Дубровник, Застава, Хришћански весник*, и др.). За тему релевантна литература броји 117 монографија и зборника и 35 чланака. Последње две стране чини кратка хронологија најважнијих догађаја који су утицали на ток културног препорода

5. Остварени резултати и научни допринос

Докторска дисертација Војина Калинића је прва научна монографска обрада овог важног периода у културном развоју Срба на подручју Далмације. Ова тема није до сада посебно научно истражена, иако постоје неколике монографије које су обрађивале неки од сегмената из прошлости Срба на овом подручју, али су се оне односила на политичке прилике тог времена, сарадњу са Хрватима и њиховим политичким представницима, поједине истакнуте личности, друштва или институције (радови Луја Бакотића, Рада

Петровића, Косте Милутиновића, Душана Берића, Бранке Прпе, и др.). Културне прилике међу Србима су тек местимично обрађене, али не у целом раздобљу које је обухватио овај рад.

Период који је хронолошки оквир ове теме је веома добро изабран. Почетна година је доба великих европских народних револуција, када су на историјску сцену ступили нарасли национални покрети, посебно у оним народима који до тада нису имали сопствену националну државу. Овај европски феномен је обухватио и Србе који су у другој половини 19.века на свим територијама које су настањивали тежили, и углавном успели, да очувају и ојачају свој културни и национални идентитет. У последњој фази овог раздобља, са појавом југословенске идеје, национална самосвест ће делимично имати двојни карактер, што ће се исказати када је почео Први светски рат, којим се завршило ово доба. Такође и територијални оквир овог истраживања је добро изабран јер је у области Северне Далмације живело више Срба, већином православаца и нешто католика, него у осталим деловима ове покрајине.

Да би дошао до адекватних резултата, кандидат Калинић је морао да консултује велики број докумената похрањених у архивима у Задру, Трсту, Новом Саду и Београду, који су му били основа за сигурнији увид у проблем којим се бавио. Веома велики материјал је пронашао и у оновременим часописима, те је већину својих закључака засновао на до сада ретко коришћеним подацима којима је обогатио овај рукопис. Тиме је не само илустровао неке од својих закључака, већ је омогућио да заинтересовани будући читаоци добију мноштво занимљивих чињеница о овој тематици.

У основи, овај рад се бави процесом културне и националне еманципације српског народа у који су се укључили Срби из Далмације, посебно они који су живели у компактнијим етничким целинама на северу те покрајине. Они су у тај процес кренули захтевом за остварење својих националних права, а један од првих, и по даметима најважнији, исход ове борбе, било је остваривање права на национални идентитет. Он се градио најпре уз помоћ верских институција Српске православне цркве, потом преко школа које су почеле да се отварају на народном језику, затим неговањем културног идентитета и развијањем културних потреба својствених овој нацији. Овај препород није текао ни брзо ни лако са обзиром да су Срби живели измешани са другим нацијама, највише са Хрватима и Италијанима, да је већина установа користила званични језик

Мохархије - немачки, да је тада у Далмацији италијански језик био више у употреби него српски или хрватски. То је борбу за културни идентитет чинило тешком и сложеном, јер се требало најпре изборити за политички простор деловања, па тек потом за развијање културних потреба.

Војин Калинић је успео да покаже све фазе овог културног препорода и све тешкоће са којима су се суочавали Срби који су живели на овом простору. Да би у томе успео, он је морао да прати политичке процесе у којима је учествовао овај мањински народ, од његовог статуса у Хабсбуршкој монархији до односа сарадње или сукоба са другим и бројчано већим словенским народом – Хрватима. Односно, показао је да културни развој зависи од политичких околности и да се са стицањем политичких слобода ослобађа простор и за културне потребе.

Структура рукописа је прегледна и јасна, иако је било могуће да се неке целине другачије компоњују. Пошто је рад заснован махом на архивској грађи и штампи, он обилује цитатима, што је корисно као илустрација али и основа за потом изведене закључке. Међутим, и ту су могућа одређена сажимања или пребацивање неких делова у Прилоге. Неке од ових сугестија биће аутору саопштене на усменој одбрани.

Прегледом овог рукописа у Ефорус програму, утврђено је да се 1% текста поклапа са раније објављеним радовима. У питању су аутоцитати кандидата и преузимање општих демографских података о становништву Далмације саопштених у уводном делу рукописа.

6. ЗАКЉУЧАК

Докторант Војин Калинић је обрадио тему која је била занемарена у досадашњим историјским и културолошким истраживањима. У питању је важан период из историје Срба у области у којој су они били мањина, који су живели у иностраној држави, Хабсбуршкој монархији, и у вишенационалном окружењу у коме нису могли слободно да развијају сопствену културу. Претходница културног развоја је била борба за елементарна национална права, која је вођена са већим или мањим успехом, и која је, у крајњем исходу, омогућила да они изграде и очувају национални идентитет. Како је култура основа националне самосвести, то је и културни препород истовремено био и национални препород. Због тога је аутор са пажњом анализирао политичке прилике у којима се одвијао културни препород, као и многобројне чиниоце који су допринели културном

развоју Срба у Северној Далмацији. Потврђене су тешкоће развоја мањинске нације која је током прошлости била подложна разноликим страним културним утицајима, најпре италијанском и немачком, и која је, ипак, успела да сачува самобитност. Тема је свеобухватно истражена јер је показан укупан ток препорода, од првих издања књига на народном језику и првих српских школа, до доба када су Срби успели да развију просвету на матерњем језику, да покрену више часописа, оснују бројна културна, спортска и хуманитарна друштва и институције. Аутор је, такође, детаљно анализирао сарадњу далматинских Срба са сународницима у другим културним центрима. Ово истраживање је обухватило већа и мања места у којима су живели Срби, као и низ стваралаца у култури чији је учинак допринео не само култури на простору Далмације, већ и српској култури уопште. То овај рукопис чини значајним прилогом нашој културној, друштвеној и политичкој историји, као и историји књижевности, штампе, школства и историји Далмације.

Прегледом рукописа *Културни препород Срба у Северној Далмацији од 1848. до 1914.године* Комисија је оценила да је у питању оригиналан научни рад, те предлаже да се одобри јавна одбрана докторске дисертације кандидата Војина Калинића.

У Београду, 18.августа 2014.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

проф. др Бранимир Стојковић
професор у пензији, ФПН

др Бранка Прпа, научна сарадница,
Институт за новију историју Србије

проф.др Љубинка Трговчевић Митровић,ФПН
менторка